

Boros Anita¹

A körforgásos és fenntartható gazdaság – lehetőségek és értékek

Manapság az országok gazdasága a rendelkezésre álló és még megtermelhető erőforrások függvénye, legyen az az emberi tudás, a fizikai tevékenységek, a gépek vagy éppen a természet adta erőforrások hasznosítása. Az nyilvánvaló, hogy szinte minden gazdasági tevékenység a természeti erőforrások bizonyos mértékű használatán alapszik. Az emberiség immáron eljutott egy olyan stádiumba, amikor mind az egyén, mind a kisebb közösségek, a társadalom, az államok és az államokon átívelő közösségek feladata, hogy figyelembe vegye azokat az *új gazdasági metódusokat*, amelyek lehetővé teszik, hogy még hosszú időn keresztül élvezhesse az emberiség a rendelkezésére álló és a még ki nem aknázott erőforrásokat.

Hans Carlowitz, aki 1732-ben az erdőgazdálkodásról szóló *Sylvicultura oeconomica* című művében elsőként írt tudományos alapokra helyezve a fenntarthatóságról, már akkor felhívta a figyelmet, hogy a természettel és annak nyersanyagaival tisztelettel és gondosan kell bánni, a haszonszerzési célokat pedig hátra kell sorolni.

Anélkül, hogy a fejlődés egy sajátos megnyilvánulását, a fenntartható fejlődés² különböző szegmenseit vizsgálnám e rövid írás keretei között, inkább arról az új típusú gazdaságpolitikai kihívásról ejtenék néhány szót, amely a *fenntartható fejlődési céloknak alárendelve az értékeinkhez való új viszonyulást feltételez*. Merem ezt tenni azért is, mert az a professzor, akinek a tiszteletére e sorok íródnak, maga is különös szenvedéllyel olvassa a gazdasági természetű írásokat.

Új kihívások új lehetőségekkel

Az elmúlt évtizedekben mind nemzetközi, mind nemzeti szinten nagyon jelentős előrelépések történtek a közös értékeink megóvása érdekében. Ezek a fenn-

¹ Egyetemi docens, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar Lőrincz Lajos Közigazgatási Jogi Tanszék. Kapcsolat: boros.anita@uni-nke.hu. ORCID ID: 0000-0001-5330-9050.

² Ld. ehhez: Bándi Gyula: A környezethez való jog értelmezése a fenntartható fejlődési stratégia és az Alaptörvény fényében. *Acta Humana*, 1. (2013), 1. 67–92.

tarthatóság mindhárom dimenzióját érintik: mind gazdasági, mind társadalmi, mind pedig környezeti vonatkozásban felismerést nyert a fenntarthatóság és az értékeink gazdaságos használatának, gondos igénybevételének jelentősége.

A verseny, az állandó megújulás és fejlődés igénye egyúttal egy jelentős igénybevételt is jelent. Mint ahogyan bármilyen eszköz, a rendelkezésünkre álló javak, értékek, eszközök is használandók, egyesek kimerülnek, mások már-már ritkaságszámba mennek, mert mértékük teljesen lecsökken, mert elfogynak, kipusztulnak.

A SOER 2020³ jelentés szerint 1950 óta a világ népessége megháromszorozódott, 7,5 milliárdra nőtt, a városokban élő emberek száma megnégyesződött, a gazdasági teljesítmény 12-szeresére növekedett, sőt az előrejelzések szerint a világ népessége 2050-re közel egyharmadával nőhet, és elérheti a 10 milliárdot is. Mindez a nitrogén-, foszfát- és káliumműtrágyák használatának hasonló növekedésével is jár.

Ez egyúttal azt is jelenti, hogy az erőforrás-felhasználás globálisan a kétszeresére nőhet 2060-ra úgy, hogy a vízigény 55%-kal nő 2050-re, az energiaigény pedig 30%-kal 2040-re. A SOER 2020 jelentés maga is rámutat arra, hogy a környezetvédelmi kérdések szorosan összefüggenek a társadalom legtöbb aspektusával, ami kihat a fenntarthatóság elérésének általános kilátásaira.

Napjainkban a fenntarthatóság, a klímavédelem, a környezetvédelem, a természetvédelem vagy éppen „zöldnek, biónak, *zero waste*-nek lenni”, vagy ezek közösségi médiában való *like*-olása nagyon hangzatos és divatos kifejezések. Egyre többen állnak ilyen vagy hasonló célkitűzések mellé, más-más elánnal, más-más eszközökkel. Mindenesetre már az rendkívül pozitív dolognak tekinthető, hogy *tudatosultak a problémák*. Tudjuk, hogy mi az, amiktől tartózkodni kell, sőt a legtöbb esetben azt is tudjuk, hogy milyen módon tegyük ezt.

Közigazgatási, igazgatási vagy éppen szakmapolitikai, gazdaságpolitikai szempontból ezek a kérdések rendkívül összetettek, óriási területeket ölelnek fel, óriási kormányzati, intézményi, önkormányzati felelősséggel.

Mindenekelőtt tehát azt kell látni, hogy *globális szinten is jelentkező problémák helyi vetületeit* kell a helyi sajátosságokhoz igazodóan a helyi eszközökkel megoldani úgy, hogy mindeközben a globális célkitűzések megvalósulását is szolgáljuk. Végso soron ugyanis a közös célunk nem más, mint a „vagyon-

³ Az Európai Környezetvédelmi Ügynökség (EEA) az 1210/90/EGK tanácsi rendelet alapján létrehozott uniós ügynökség. Az EEA egyik legfontosabb feladata az, hogy öt évente jelentést tegyen közzé a környezet állapotáról, tendenciáiról és kilátásairól. Ilyen jelentések 1995 óta készülnek, amelyek az európai környezet állapotát és kilátásait értékelik, valamint tájékoztatást adnak az uniós szakpolitikák végrehajtásához és fejlesztéséhez. Ezt a múltbéli tendenciák, a meghatározott jövőbeli célok elérése felé tett előrelépés és az uniós szakpolitika olyan lehetőségeinek nyomán követésével végzik, amelyek hozzá tudnak járulni a hosszú távú célkitűzések eléréséhez.

kezelésünkben” lévő Föld épségben történő visszaszármaztatása mindenkinek, aki azt a jövőben használja. Ahogyan Bándi Gyula is idézi,

„[...] egyik generációnak sem lehet elsődleges igénye a Föld erőforrásaihoz, mert azokat nem az ember alkotta, hanem örökölte. Ezekre a tényekre alapozódik, hogy a ma élő embereknek, mint a Föld gondnokainak vagy vagyonkezelőinek (trustee) sajátos felelősségük van annak integritása megőrzésére és az emberi faj túlélésére nézve. [...] Ez a vagyonkezelői felelősség azt kívánja meg, hogy a vagyon lényegét fenntartsák, és olyan állapotban adják át, ami nem kedvezőtlenebb, mint amikor átvették.”⁴

A globális célok tényleges realizálása azonban *mindig a helyi közösségek szintjén kezdődik*: az egyénben, a családokban, az óvodákban, iskolákban, vállalkozásoknál, közintézményeknél stb. Egy állam esetében pedig az egyes szakpolitikai területek és azok összefogása vezethet leginkább a helyes megoldások megtalálásához.

Egy-egy kormányzati intézkedés mindig számos hatást generál, sok közülük hosszú távon. Éppen ezért megfontoltan kell bánni azokkal a gazdaságpolitikai és szakpolitikai eszközökkel is, amelyek lehet, hogy gyors eredménnyel kecsegtetnek, a hosszú távú megoldás azonban megfontoltabb, több pólusú megoldást igényel. A már többször említett SOER 2020 jelentés úgy fogalmaz, hogy a „rendszerszintű változashoz *a szakpolitikák sokkal szélesebb körű összehangolására* lesz szükség az innováció és a kísérletezés előmozdítása, az új ötletek és megközelítések elterjesztése, valamint annak biztosítása érdekében, hogy a strukturális gazdasági változások kedvező és méltányos eredményeket hozzanak.”⁵

A fenntarthatóságnak általában három fő szegmenséről szokás beszélni, a társadalmi, gazdasági és környezeti kérdéskörökről. Ezek a szegmensek egymástól elválaszthatatlanok, ahogyan olyan körülményektől is, mint a történelmi hagyományok, földrajzi, környezeti adottságok, a szokások, az életmódbeli sajátosságok, a munkavégzési szokások stb. A mindennapjaink, a működésünk, az életünk, az egyre magasabb színvonalra emelkedő jólét és az ezzel együtt járó erőforrás-használat az ellátási lánc valamennyi elemének és eljárásának a radikális megváltoztatását feltételezi. Ez a folyamat nem könnyű, hiszen az erőforrások korlátlanúsága felől el kell mozdulni egy másra, nem is feltétlenül lemondással járó, de kétségtelenül egy más szemléletű, az erőforrások többszöri hasznosíthatóságára és a környezeti igénybevétel radikális csökkentésére épülő gazdálkodási metodika irányába.

⁴ Donald K. Anton – Dinah L. Shelton: *Environmental protection and human rights*. Cambridge, Cambridge University Press, 2011. 91–92. Idézi: Bándi (2013): i. m. 73.

⁵ Ld. a SOER jelentés magyar nyelvű összefoglalóját: *Európa környezete. Helyzetkép és kilátások 2020-ban*. Luxemburg, Az Európai Unió Kiadóhivatala, 2019.

De mi is ennek a lényege? Nagyon leegyszerűsítve az, hogy próbáljunk meg úgy élni, vállalkozásainkat, gazdaságainkat úgy működtetni, hogy erőforrásainkat hatékonyan, célszerűen, fenntarthatóan használjuk. Ehhez kitűnő eszköz lehet a *körforgásos gazdaság*, amely révén visszavezetjük az elhasznált, rendeltetésüket betöltött értékeinket ismét a gazdaság körforgásába. Ezáltal azok mindig újjászületnek egy új termékben, új funkcióval, majd rendeltetésük végén ismét áteshetnek ezen az átalakulási folyamaton.

Ehhez azonban elengedhetetlen a *rendszerszintű látásmód*: így például a környezetvédelem önmagában félkarú óriás, ha a társadalom nem környezettudatosan él, a klímapolitika szintén csak egy akadozó fogaskerék lehet önmagában, ha a gazdaság nem fogékony az innovatív energetikai technológiai megoldásokra.

A közigazgatásnak ebben nagyon fontos szerepe van, hiszen a szakmapolitikai döntések előkészítése, majd végrehajtása kormányzati szinten zajlik. Éppen ezért elengedhetetlen a közigazgatási szakemberek felkészítése olyan ismeretek elsajátítására, amelyek révén nyitni tudnak az átfogó, rendszerszintű, a társadalom egészére kiterjedő innovatív megoldások felé, és képesek az újdonságok gyors és rugalmas implementációjára. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy a közigazgatási képzések egy újabb átalakulás előtt állnak: hogy csak egy egyszerű példát emeljünk ki, ma már nem elegendő tudni előkészíteni vagy meghozni egy közigazgatási döntést, előkészíteni egy jogszabálytervezetet, hiszen ezek önmagukban soha nem értelmezhetők. Azoknak van címzettje, célcsoportja, hatása. Ha azonban ezek a közigazgatási aktusok nem illeszkednek a nagy közös célokhoz, akkor csak magányos, egy idő után hiábavaló lépés szintjén maradnak. Egy ügyintézőnek vagy egy jogszabályt előkészítő közigazgatási szakembernek ismernie kell, hogy milyen értékek mentén tudjuk a közös jövőnk alapjait már most lerakni. Meg kell értenie, hogy hiába minden kormányzati igyekezet például az illegális hulladéklerakók felszámolására, ha nap mint nap lesz közöttünk olyan, aki gondolkodás nélkül eldobja az utcán a cigarettacsikket, az üdítősfalakot vagy a műanyag zacskót. Ebből egyúttal az is következik, hogy nem elegendő a körforgásos gazdaság és a fenntarthatóság magasstos céljairól elvi síkon értekezni: azért *tenni is kell. Mindannyiunknak. Mindenkinek ott, ahol tud.* Az otthonában, a családjában, a munkahelyén, a közösségi tereken, a közösségi médiában stb. A tényleges eredmény és a tényleges áttörés akkor lehetséges, ha rendszerszinten megvalósul az új, innovatív, fenntartható életvitelre való átállás. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy a fenntartható fejlődés nem egy cél, amelyet gazdasági mutatókkal elég, ha kifejezünk, inkább *egy folyamat*. Egy olyan folyamat, amelynek a kezdete nehéz ugyan, de éppen ezen a kezdeti ponton kell olyan támogatást biztosítani mindenkinek, aki ebben részt kíván venni, hogy még nagyobb kedvvel és kreativitással tegye meg a következő lépést.

Ki mit tehet, hogy jobb legyen a jövőnek?

A körkörös gazdaság valójában tehát helyreállító jellegű, célja a termékek, alkotóelemek és anyagok hasznosságának a lehető leghosszabb ideig történő fenntartása, értékük megőrzése mellett, minimalizálva ezzel az új, a gazdasági körforgásban korábban részt nem vett anyagok és energia új bevitelének szükségességét, miközben csökkenti az erőforrások kinyerésével, a kibocsátással és a hulladékgazdálkodással kapcsolatos környezeti nyomást.

Ahogy említettem, mindenki tehet annak érdekében, hogy hozzájáruljon egy fenntarthatóbb élet, fenntarthatóbb társadalom, fenntarthatóbb gazdaság működéséhez. Erről a globális szinttől egészen az egyének szintjéig hosszasan lehetne értekezni. Itt most csak néhány érdekesebb példát szeretnék kiemelni.

Az egyének szintjén legfőképpen csak elhatározás kérdése a változás, különösen, ha számtalan kormányzati intézkedés járul a családalapításhoz, a lakhatási problémák felszámolásához, a munkahelyteremtéshez stb. Ráadásul az egyéni szükségletek kielégítése „okosan” is megvalósulhat. Ez például az okos, intelligens otthonok kialakításával, intelligens eszközök alkalmazásával, papír helyett elektronikus listák vezetésével, a már szükségtelen eszközök, holmik elcserélésével, az étel-miszer-szükséglet gondos megtervezésével, az alacsony víztartású fürdősoba vagy az újrahacsinosított esővíz használatával is megvalósulhat.

A pazarlás például a fenntarthatóság egyik ösellenesége: nagyon gyakran ugyanis nem is fogyasztjuk el azt, amit megvásárolunk. Egyszerűen túlvásároljuk magunkat. Túlköltekezünk, és gyakran a szemetest etetjük kidobott étel-miszerekkel. De az életvitelünkhöz hozzátartozik az is, hogy például egyre több és nagyobb autót vásárolunk. 1980 óta egy autó átlagos tömege megkétszereződött.

A vállalkozások szintjén egy fokkal talán nehezebb a helyzet, hiszen ott a profitelvárások, a tulajdonosi igények, a hosszú évek alatt jól bevált technológiák esetleges lecserélésének igénye, a technológiaváltással együtt járó beruházási igények jobbra nem kedveznek az innovatív, fenntarthatósági szempontok vállalati működésbe való integrálásának.

Noha a legtöbb nagyvállalat ma már rendelkezik fenntarthatósági stratégiával, mégis úgy véljük, hogy a vállalati fenntarthatósági célkitűzések megfogalmazásának kétirányúnak kell lennie: egyfelől a fenntarthatósági elveket, célkitűzéseket kell integrálnia vállalati stratégiába, ugyanakkor ezzel párhuzamosan olyan rugalmas vállalati stratégiákat kell kimunkálni, amelyek alapját a fenntarthatóság jelenti, és amelyek lehetővé teszik, hogy egy-egy megváltozó fenntarthatósági elemnek a vállalati üzletpolitika könnyebben, dinamikusabban alárendelhető legyen. Ehhez óhatatlanul meg kell találni minden egyes vállalkozásnak *saját maga számára a rövid távú teljesítménynyomáson túlmutató módszereket*, valamint

olyan új eszközökre, technológiákra, eljárásokra és megközelítésekre van szükség, amelyek lehetővé is teszik ezeknek a stratégiáknak a megvalósulását, és mérik is azok vállalati vagy üzleti szintű hatásait.

A *Forbes*⁶ magazin egy nem túl régen megjelent írása szerint a világ legnagyobb vállalatai azok lesznek, amelyek környezettudatos és etikusan gondolkodó fogyasztók nyomása alatt átalakítják az ellátási és termelési láncukat körforgássá. Ez a vállalati felelősségvállalás egy újfajta megnyilvánulását is eredményezi: nemcsak a termékéért felel, hanem azért is felelősséggel tartozik egy gyártó, hogy az, amiben a termékét eladja – a kozmetikum doboza, a csokoládé csomagolása, a pizza doboza – meddig él tovább gazdasági értelemben: *annak élete, használata hol és hogyan végződik, és hogyan jut el oda.*

Manapság azonban a vállalatoknak már nem kell választaniuk a profitszerzés és a felelős termelés között, hiszen a körforgásos gazdaság és a fenntarthatóság napjainkra *valós üzleti értelmet nyert.* Az Amerikai Egyesült Államok számos államában a közzétett fenntarthatósági stratégiák és intézkedések bizonyítottan hatást gyakoroltak a részvényárfolyam alakulására is. Sőt egyes felmérések szerint az alkalmazottak jobban szeretnek olyan vállalatoknál dolgozni, amelyek odafigyelnek a fenntarthatóságra.

A PwC *Ígret és valóság* című tanulmánya 21 országban és hat ágazatban, több mint 700 tőzsdén jegyzett cég vállalati és fenntarthatósági jelentései alapján azt vizsgálja, hogy a fenntartható fejlődési célok milyen mértékben épülnek be az üzleti stratégiába, a tervezésbe és a jelentéstételbe. A PwC 2019-es tanulmánya szerint a szervezetek közel háromnegyede (72%-a) tesz említést a fenntartható fejlődési célokról az éves vállalati vagy fenntarthatósági jelentésében, ami az elmúlt évhez képest 10%-os növekedést jelent. A konkrét lépések és a célok integrálása azonban számos vállalat esetében még mindig várta magára, mert a szervezetek nehezen képesek meghatározni, hogy a szokásos üzleti tevékenységeken túl milyen intézkedéseket kell tenniük.

Az ügyfelek, a fogyasztók manapság sokkal érzékenyebbek a környezettel kapcsolatos kérdésekre, és környezetbarát termékeket preferálnak, amelyeket fenntartható módszerekkel állítanak elő és csomagolnak.

No de mit is javasolhatunk, ha egy vállalkozás úgy dönt, hogy a fenntarthatóság irányába kíván inkább elmozdulni: nagyon egyszerű. *Mindenekelőtt vizsgálja meg a termékeit, értékelje a termelési, szállítási és hulladékgazdálkodási folyamatait, főként a környezet és a meglévő kisebb-nagyobb közösségek (munkahelyi közösségek, a vállalat közvetlen közelében élők) igénybevétele szempontjából.*

⁶ Jonquil Hackenberg: 2020 will be the year of sustainable business: Here's why. *Forbes*, 2019. november 28.

Minden iparággal itt most nem tudunk foglalkozni, azonban néhány érdekes példát szeretnék kiemelni: napjaink egyik legnagyobb erőforrás-igénylője az élelmiszeripar, amely kétségtelenül az emberi fogyasztási szokásoknak leginkább kitett iparág. A húsevés például az Amerikai Egyesült Államokban igen komoly kihívásokkal és egyúttal innovációs eredményekkel bír. Egy kilogramm marhahúshoz kb. 33 négyzetméter mezőgazdasági földterületre van szükség, egy kilogramm burgonyához azonban csak 0,3 négyzetméterre. Emellett az egy főre jutó halfogyasztás is megduplázódott 1960 óta világszerte. Ehhez számos egyéb negatív hatás járul, ezért egyre dinamikusabban fejlődnek olyan fenntartható megoldások, mint a növényi alapú élelmiszerek trendje és a „hús nélküli hús”. Ezek a trendek az elmúlt néhány évtized alatt léptek a dinamikus fejlődés útjára, de az Amerikai Egyesült Államokban már érzékelhető a hatásuk az élelmiszeripari körforgás tekintetében. Szintén érdekes tendencia az ehető csomagolások megjelenése világszerte, így például a nemrégiben bevezetett italkapszulák az Egyesült Királyságban.

Az élelmiszeripar egyik velejárója az egyre több csomagolás, főként a műanyag-termelés fokozódása. Ez a növekedés az elmúlt időszakban aggasztó méreteket öltött. Ezt felismerve már számos vállalat újratölthető tartályokban, téglékben árulja termékeit, sőt bizonyos helyeken az üveges kézműves söröket is újratöltik, ezáltal kevesebb a törött, újra feldolgozandó üveg a rendszerben.

Hasonlóképp fontos társadalmi kérdés az öltözködésünk is. Egyes országokban hihetetlen mennyiségű textil kerül a hulladékok közé. Ezek vegyülve a kommunális hulladékkal, jobbra már nem tudnak visszakerülni a textilipari termelési láncba. Egyszerűen a lerakókban vagy az égetőkben végzik. Számos divatcég felismerte ugyanakkor, hogy innovatív megoldásokkal a divat is lehet fenntartható. Elkészültek a végtelenül újrafelhasználható anyagokból készülő kollekciók, az ökoruházatok, sőt az Amerikai Egyesült Államokban egyre kedveltebb a már nem használt ruha gyártónak való visszaküldése, illetve akár a teljes ruhatár kölcsönzése is. Emellett olyan megoldásokkal is találkozni, amelyek során csak megrendelésre készülnek a ruhadarabok, azaz az ilyen vállalkozások nem halmoznak fel óriási készleteket.

A vásárlási szokások kapcsán az amerikai Nemzeti Kiskereskedelmi Szövetség egy tanulmánya szerint az emberek vásárlási módja is változik: a megkérdezettek 57%-a mondta, hogy hajlandó megváltoztatni vásárlási szokásait a negatív környezeti hatások csökkentése érdekében. A válaszadók 70%-a azt mondta, hogy szívesen vásárol javított vagy felújított termékeket, 60%-uk pedig többnyire bérel vagy szeretne bérelni valamilyen terméket. A megkérdezettek 71%-a mondta, hogy általában „mikro-pillanatokban” vásárol, azaz a vásárlása nem előre tervezett. Éppen ezért az sem meglepő, hogy az elmúlt években a leggyorsabban növekvő vásárlási módszer vitathatatlanul az online vásárlás és a boltban történő felvétel.⁷

⁷ Ld. <https://us.fashionnetwork.com/tags-nrf>.

Mindezeket az érdekességeket csak azért említettem, hogy felhívjam a figyelmet arra, elindult valami a világban, olyan új trendek jelennek meg, amelyek egyértelműen a változás irányába hatnak. Ezeken a pozitív eredményeken azonban nagymértékben javíthatunk, ha mi is környezettudatosabban éljük meg a mindennapjainkat.

Felhasznált irodalom

- Anton, Donald K. – Dinah L. Shelton: *Environmental protection and human rights*. Cambridge, Cambridge University Press, 2011.
- Bándi Gyula: A környezethez való jog értelmezése a fenntartható fejlődési stratégia és az Alaptörvény fényében. *Acta Humana*, 1. (2013), 1. 67–92.
- Európa környezete. Helyzetkép és kilátások 2020-ban*. Luxemburg, Az Európai Unió Kiadóhivatala, 2019. Online: www.eea.europa.eu/hu/publications/europa-kornyezete-helyzetkep-es.
- Hackenberg, Jonquil: 2020 will be the year of sustainable business: Here's why. *Forbes*, 2019. november. 28. Online: www.forbes.com/sites/jonquilhackenberg/2019/11/28/2020-will-be-the-year-of-sustainable-business/#4d219fa261af